

Privatmoralister

Fartkamerornas inverkan på trafikrytmen har många av oss upplevt. När vi närmar oss skylten som uppvisar om att nu kommer det en automatisk hastighetsövervakning saktar alla in och håller sig inom tillåten hastighet. Man kan ju inte veta om kameran i skåpet är påkopplad eller inte. Samma beteende uppvisar vi om en polisbil ligger precis på gränsen för tillåten fart ute på vägen. Bil efter bil kommer bakifrån i god fart, så blir föraren varse polisbilen och faller in i den lagstadgade farten.

Ögontjänare? Ja visst. Men också något annat. Sett ur förarens synvinkel: privatmoralist. Förarens privata moral tillåter honom/henne att köra fortare än vad myndigheterna bestämt är bra med hänsyn till vägens beskaffenhet, andra trafikanter, andra fordons beskaffenhet o s v. Vårt beteende i relation till fartgränserna avslöjar att det finns en skillnad mellan den enskildes rättsmedvetande och lagstiftningen i Sverige. Nu har vi svart på vitt hur omfattande denna skillnad är. Den går dessutom i dagen i fler sammanhang än fortkörning.

Centrum för samtidsanalys gav nyligen åt Demoskop i uppdrag att göra en analys av tro och värderingar i dagens Sverige. Undersökningen är tänkvärd i diskussionen om en nollvision beträffande trafikolyckor.

Ju större risken är att skada sig själv eller andra till liv och lem, desto fler anser att förseelsen är ett brott. 95 % av folket i Sverige tycker således att det är ett brott att köra bil onykter och endast 3 % anser att det är lindrigt. Att köra mot rött ljus innebär en fara för liv och lem för både den som kör mot rött och för medtrafikanterna. 82 % av dagens svenskar anser att det är ett brott att köra mot rött ljus och 8 % anser att brottet är lindrigt. Egentligen är jag förvånad över att inte alla anser att det är ett brott att köra mot rött ljus, för det är ju inte särskilt kul att bli rammad av en som kör mot rött.

Skillnaden mellan samhällsmoral och privata värderingar går dock tydligare i dagen beträffande fortkörning. Faktiskt är det så att mindre än hälften (!) av dagens svenskar, endast 45 %, anser att fortkörning är ett brott. Här är det en klar skillnad mellan kvinnor och män. Bara 34 % av männen, en av tre, anser att fortkörning är ett brott, medan motsvarande siffra för kvinnor är 56 %, drygt hälften. Äldre ser allvarigare på fortkörning än yngre och där är skillnaden än mer markant. Endast 31 % av 15 – 24-åringar anser att fortkörning är ett brott medan motsvarande siffra för dem över 65 år är 60 %.

Det är egentligen inte överraskande att hastighetsbegränsningarna har en betydligt svagare förankring i folkdjupet än att köra onykter eller mot rött ljus. En onykter förare eller en som kör mot rött är ett större hot mot min egen säkerhet än en som överskrider de hastighetsgränser myndigheterna bestämt. Dessutom har de flesta bilförare någon gång upplevt att man störs i koncentrationen på trafiken genom att behöva snegla på hastighetsmätaren.

Det är viktigt att vår lagstiftning är förankrad i rättsmedvetandet. Å andra sidan kan inte människors rättsmedvetande självklart få styra i alla avseenden. Bland frågorna som Centrum för samtidsanalys ställde fanns också en om hur svenskarna ser på hembränning. Hembränning är ett brott i fler svenskars ögon än fortkörning, men skillnaden är inte så stor. 57 % av dagens svenskar anser att hembränning är ett brott, 66 % av kvinnorna och 47 % av männen. Mer än hälften av männen anser alltså att hembränning inte är ett brott. I denna fråga

skiljer sig ateisterna från de praktiserande troende. Dubbelt så många praktiserande troende, 85 %, som ateister, 41 %, anser att hembränning är ett brott.

Uppenbarligen har hembränningen en ganska stark förankring i det svenska folket, särskilt bland män och särskilt bland dem som inte är praktiserande troende. På frågan om någon skulle kunna tänka sig att bränna hemma om man visste att det inte skulle få någon påföljd svarar 17 % ja och 69 % nej. 57 % ateister svarar nej mot 90 % praktiserande troende. Det är de praktiserande troendes moraluppfattning som idag är grunden för svensk alkoholpolitik.

Restriktionerna i fråga om fortkörning har alltså en lägre acceptans i folkdjupet än restriktionerna i fråga om hembränning, men vår undersökning visar att det är en betydande skillnad mellan samhällets syn och privatmoralen i båda frågorna. Det är naturligtvis inte bra för ett samhälle när samhällets moral och de privata värderingarna går så vitt isär som fallet är i fråga om hastighetsbegränsningarna och hembränningen, men å andra sidan kan inte medborgarnas rättsmedvetande ensamt få vara bestämmande för lagstiftningen.

Ett resultat av Centrums undersökning är att nu känner vi till skillnaden mellan samhällsmoral och privata värderingar i fråga om fortkörning, hembränning och en rad andra samhällsfrågor vi ställt frågor på men som jag inte redovisat här. Min slutstats är att vi behöver en fördjupad diskussion om skillnaden mellan samhällsmoral och privata värderingar. Ett fungerande samhälle bygger på att individuella och kollektiva värderingar balanseras mot varandra. Därför är det viktigt med en fördjupad diskussion om tro och värderingar.

Bengt Wadensjö